

Ушакова Ірина

аспірант кафедри педагогіки

Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля

ЕСТЕТИЧНИЙ ОБРАЗ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті висвітлюються поняття образу сучасної людини, розглядаються актуальні питання педагогіки щодо умов формування ідеального, естетичного образу людини серед студентства. Аналізуються ідеальні образи людей минулого, про які ми дізнаємося з творів мистецтва, а також вплив історичної епохи на естетичну свідомість суспільства. Розкрито поняття образу людини в рамках педагогіки та психології, акцентовано увагу на вплив сучасних ЗМІ на процес формування цілісної особистості, у зв'язку з чим особливе значення відведено виховному процесу вищого навчального закладу. Подано визначення естетичного образу людини та відзначено, що його формування невід'ємне від процесу естетичного виховання студентської молоді.

Ключові слова: *моральні цінності, образ, ідеал, образ людини, естетичне виховання, естетичний образ людини.*

В статтє освещено понятие образа современного человека, рассматриваются актуальные вопросы педагогики относительно условий формирования идеального, эстетического образа человека среди студенчества. Анализируются идеальные образы людей прошлого, о которых мы узнаем из произведений искусства, а также влияние эпохи на эстетическое сознание общества. Раскрыты понятия образа человека в рамках психологии и педагогики, акцентировано внимание на влияние современных СМИ на процесс формирования целостной личности, в связи с чем особое внимание отведено воспитательному процессу высшего учебного заведения. Приведено определение эстетического образа человека и отмечено, что его формирование неотъемлемо от процесса эстетического воспитания студенческой молодежи.

Ключевые слова: моральные ценности, образ, идеал, образ человека, эстетическое воспитание, эстетический образ человека.

The concept of modern man image is described in the article. The actual issues of pedagogy concerning the conditions of forming ideal, aesthetic image of man among the students are considered. The ideal people of the past images, which we learn from the works of art, as well as the influence of epoch on the aesthetic consciousness of the society are analyzed. Image of man concept is considered in the framework of psychology and pedagogy. The impact of modern media on the formation of integral personality is emphasized, regarding which special attention is given to the educational process of higher educational establishment. Aesthetic image of man definition is given and it is stressed at its formation is inseparable from the process of students aesthetic education.

Key words: moral values, image, ideal image of man, aesthetic education, aesthetic image of man.

Останні десятиріччя характеризуються не тільки кризою в економіці держави, але й інтелектуальною, духовною, культурною кризою нових поколінь, молоді, якій важко визначитись у житті, обрати свій шлях, бути запитаними професійно та відчувати духовну гармонію серед складних реалій нашої дійсності. Безліч змін відбулося у свідомості людей, у їх світосприйнятті, у стилі життя, у розумінні та дотриманні вічних моральних норм та цінностей. Це простежується і в зрушенні понятійних значень на позначення ключових життєвих понять. В цьому відношенні доречно зауважує В. І. Аннушкін: «Сьогодні слово образ замінюється словом імідж, слово любов – словом секс, слово справа – словом бізнес, слово вчення – словом тренінг, слово бандит – словом сепаратист, слово терпіння – словом толерантність, що передбачає нерідко терпимість до різного роду пороків і спотворення людської природи. Причина цих змін у зрушенні понятійних сенсів в новому інформаційному суспільстві...» [1, с. 17]. У нових соціальних умовах для педагогіки стали актуальними питання підвищення рівня естетичної культури особистості та формування естетичного образу людини серед студентської молоді.

Проблему образу людини опосередковано розглядали М. Бердяев, Ж. Бодрийар, Ж. Делез, А. Закирова, І. Іл'їнський, О. Леонт'єв, Ж. Ліотар, Х. Ортега-і-Гассет, О. Чучин-Русов, К. Юнг. Поняття ідеал, ідеальне досліджували А. Булигін, Г. Ващенко, Е. Ільєнков, М. Каган, І. Кант,

І. Огієнко. Деякі методологічні аспекти естетичного виховання висвітлено у роботах О. Бутова, Д. Джоли, І. Зязюна, Н. Калашника, Т. Цвелих, Б. Юсова, А. Щерби, а також у дослідженнях зарубіжних вчених М. Грина, Дж. Коннелла, Р. Сміта, Дж. Хикса та ін.

Говорячи про формування естетичного образу людини серед студентської молоді в сучасних умовах, на нашу думку, перш за все, доцільно розглянути поняття образу людини взагалі та його безпосередній зв'язок з ідеальним образом людини, який зазнавав певних змін протягом століть. Ці зміни були обумовлені впливом зовнішніх чинників тої чи іншої історичної епохи, релігійних та моральних догм, політичним та економічним становищем.

Дана стаття присвячена аналізу поняття естетичного образу людини, його безпосереднього зв'язку з ідеальним образом, формування якого є одним з основних завдань духовно-естетичного виховання у вузі.

Перефразовуючи відомий вислів М. Цицерона «*o tempora, o mores!*», можна сказати, що змінюються часи, змінюються й вподоби людей, а звідси й переміна цінностей, еталонів, ідеалів.

Поняття «ідеал» (від франц. *ideal*, від грецької – ідея, первообраз) з давніх часів привертало увагу багатьох мислителів. Так, І. Кант, розглядаючи моральний ідеал як основу гідності людини, вважав, що «ідеал слугує першоосновою для всебічного наслідування йому; в нас немає іншого порадника для наших вчинків, окрім цієї божественної людини в нас, з якою ми порівнюємо себе і вдосконалюємось, ніколи, однак, не будучи здатні перебувати на одному рівні з нею» [7, с. 333].

Радянський філософ М. Каган вважав, що ідеал – це картина бажаного, модель належного, живий образ вимріяного; саме через це він є всезагальним надбанням, існує у свідомості кожної людини, а ідеологи здатні інтерпретувати його узагальненою теоретичною або публіцистичною мовою [6, с. 117].

Поняття «ідеального» вплинуло на розвиток образу людини. Головними джерелами отримання інформації щодо ідеальних образів людини минулого є твори визначних митців та роздуми філософів.

Ще з далеких стародавніх часів, провідні здобутки грецько-римської цивілізації знаходять своє відображення в досконалому, органічному образі людини-мешканця античного полісу. «Для греків людина була уособленням всього суцього, прообразом всього створеного і створюваного. Людська

зовнішність, зведена до прекрасної норми, була не лише переважаючою, але майже єдиною темою мистецтва» [4, с. 85]. Саме твори мистецтва, а особливо живопису та скульптури, розкривають для нас, з одного боку, еталон, критерії ідеальної зовнішності, вишуканих рис обличчя, краси, сили, мужності чоловічого чи тендітності жіночого тіла, а з іншого, виявляє типові характери, емоції, почуття людей. Пригадаємо, хоча б, образи молодого атлета, невинної Афінки, чуттєве лице Афродіти. У грецькому типі обличчя торжествує принцип «людського» в його ідеальному варіанті... На думку Ця «класична» краса може здатися одноманітною, але вона є настільки виразною природною подобою духу» (кажучи словами Гегеля), що виявляється цілком достатньою для втілення різних типів античного ідеалу... Грецькі статуї мало чим відрізняються одна від одної, їх обличчя можна підвести до загального типу, але через них стає зримим духовний та естетичний образ людини [4, с. 86–87].

Як відзначає М. Бердяєв, продовжуючи думки Сократа, Платона, стоїків, античний світ висунув ідеал мудреця. І він означав цілісне відношення до життя, він охоплював всю людину. Це був ідеал інтелектуальний, в якому знанню надавалося центральне значення, але інтелектуалізм означав просвітлення людської природи, а знання мало життєве значення [3, с. 210].

Крім того, для кожного класу чи соціальної верстви населення існував свій ідеальний образ, який намагалися наслідувати та ставили за взірць. Наприклад, з мистецтва часів Київської Русі ми дізнаємося про існування щонайменше двох ідеалів людини: світського та церковного, про що стверджують зображення образів відомих особистостей серед князівства, а також ієрархів церкви, монахів, святих. Із зародженням християнства ідеальним вважали образ святої, просвітленої, великодушної людини, загальними якостями якої стають скромність, терпимість, працьовитість, покірність, милосердя, відношення до іншого як до самого себе.

У будь-якому суспільстві існує образ досконалої людини, наділеної комплексом високих моральних, інтелектуальних та фізичних якостей, які, безумовно, можна назвати ідеальними, тобто такими, до яких потрібно намагатися наблизитись протягом свого життєвого розвитку та вдосконалення. У цьому аспекті саме виховний процес навчального закладу надає можливість для створення відповідних умов щодо формування в уяві молоді виразного образу сучасної ідеальної людини. Основою виховного ідеалу, духовно-морального становлення молоді І. Огієнко, Г. Ващенко, В. Липківський вбачали у релігійній моралі, в служінні Богові та Батьківщині, а найвищим еталоном вважали образ Божий. За християнським вченням людина створена за образом і подобою Бога, з цього приводу цікавою є думка І. Огієнка:

«Образ» – це духовна істота Людини, розумність її, свобода волі, дар творчості, безсмертність і т.ін. А «Подоба» – це спроможність людини до внутрішньої досконалості, це постійне прагнення людини до Бога, як до свого Первообразу» [8, с. 14].

Образ людини не може досягти тієї довершеності та праведності, притаманної образу Всевишнього, розуміючи це, тільки сама людина через чистоту дій та помислів своїх здатна лише наблизитись до ідеального образу Творця нашого: «...у вигляді образу Бога Людина дивиться у свій власний образ». «Образ, у згоді з яким ти хочеш формувати майбутнє» [5, с. 50, 57].

Кожна людина є особистістю, яка становить свою суть в індивідуальному образі. Слово образ – класичне поняття російської філософії і риторики, що виражає індивідуальну відмінність, духовну, душевну і тілесну подобу, вигляд, склад людини [2, с. 236].

Поняття «образ» багатоаспектне і багатогранне, воно має безліч тлумачень, сформульованих фахівцями різних гуманітарних наук. Зокрема, поняття «образ» досліджує психологія: образ – це чуттєва форма психологічного явища, яка має в ідеальному плані просторову організацію і часову динаміку. А в прагматичному – він орієнтує суб'єкта в конкретній ситуації, спрямовуючи його активність на досягнення поставленої мети чи розв'язання певного завдання. Образ – суб'єктивна картина світу або його фрагментів, що містить самого суб'єкта, інших людей, просторове оточення і часову послідовність подій [9, с. 240].

Питання бачення людини, правильне розуміння моделі сьогочасної людини в жорстких умовах сучасного швидкозмінного соціального середовища, яке кожного дня виносить нові перешкоди та корективи в життя людей, є надзвичайно важливим як для педагогіки, так і для психології та психотерапії. Педагогіка впливає на формування у дітей та молоді позитивних особистісних якостей, вчить культурі та нормам поведінки, виховує всебічно розвиненого індивіда, здатного прилаштуватись до зовнішніх чинників, не втрачаючи власної гідності; психологія та психотерапія, у свою чергу, допомагають людині подолати її хвилювання, віднайти душевний спокій та рівновагу, тобто всі ці науки «працюють» з духовним станом людини та її свідомістю. Для цього необхідно чітко усвідомлювати що являє собою образ людини та яким він повинен бути в ідеалі. «Образ людини сутнісний; він визначає філософські і трансцендентні передумови; він передбачає відповідь на питання «що є людина»; він відображає всі відповідні історичній епосі думки і представлення людини про себе самого і про суть людини; він становить собою людину як поняття, яка сформувалася в певну культурну

епоху, в її духовному кліматі...» [10, с. 620]. Образ людини – це наші асоціації, відчуття та уявлення, наше бачення людини, ставлення до неї, це те, що ми пригадуємо про людину. Важливо, що бачення людини завжди включає образ світу, під впливом якого відбувається становлення людини, органічно поєднуючи духовне й матеріальне.

Образ несе певну інформацію, характеристику, властивості людини з боку її соціальної діяльності, а також наше сприймання людини як особистості. Образ подає певний комплекс уявлень про особу в розрізі її внутрішньої і зовнішньої краси. Однак, людина не з'являється на світ одразу з набором певних якостей, які складають її цілісний образ. На процес формування позитивного образу людини впливає чимало зовнішніх факторів, серед яких родина, навчальні заклади, оточення однолітків, друзів, а також, це сучасні інформаційні медіа, які транслюють культуру в маси. Сьогочасна молодь може вільно спілкуватися з представниками будь-якого куточку земної кулі, має безграничні можливості для ознайомлення з усілякими взірцями літератури, музики, кіномистецтва, часом, нажаль, не найкращими, завдяки яким пропагується образ нової «ідеальної» людини, політика, бізнесмена, олігарха-нафтодилера і т.ін., тобто людини успішної матеріально, проте часто бездуховної, безпринципної... Все це, безперечно, по-різному позначається на здібностях, духовному розвитку, моральних та етичних нормах, естетичних смаках. У зв'язку з цим, потрібно відзначити, що виховне середовище вузу має великий потенціал щодо створення відповідних умов для того, щоб навчити молодь відрізнити дійсно красиве від потворного, чуттєве від вульгарного, природне від штучного, благородне від низького, витончене від убогого в різних сферах життя: в мистецтві, культурі, освіті, професійній діяльності, особистісних стосунках та найголовніше – у думках, почуттях, діях, вчинках людей. Запорукою цьому служить естетичне виховання, однією з цілей якого є формування естетичного образу людини. Естетичне виховання спрямоване на розвиток здібності сприймати красиве й прекрасне. Його невід'ємним системоутворюючим компонентом є естетична діяльність, тобто діяльність, що впливає на створення прекрасного. Це поширюється на будь-які прояви людської діяльності: від естетики праці й творчості до естетики людських взаємин, комунікації. Таким чином, естетичний образ людини – це образ гармонійно розвиненої особистості з глибоким відчуттям прекрасного, тобто людини досконалої, красивої ззовні і з середини.

Про те, що образ людини та його естетична складова привертала увагу багатьох мислителів і митців, свідчать видатні пам'ятки ще античних часів. З плином часу риси, притаманні ідеальному образу людини, неодноразово змінювались та переглядались, але основні з них вкоренились та

перетворились на загальнолюдські високі моральні цінності, вічні прояви людяності та краси. Нажаль, деякі з них у сучасний період ринкових відносин, коли головним завданням студентів стає утвердження себе в нестабільних умовах соціально-економічного середовища, стають «не модними». Саме тому проблема формування естетичного образу людини серед студентства стає надзвичайно важливою. Як вже було зазначено вище, естетичний образ людини є складовою ідеального образу та формується на основі розвитку в особистості естетичної потреби, естетичних почуттів, естетичного смаку, естетичного сприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аннушкин В. И. Язык – слово – речь и духовное состояние общества. Слово и образ – основа отечественной культуры: материалы Всероссийской общественно-педагогической конференции в рамках Праздника славянской письменности и культуры, (Москва, 15–16 мая 2006 г.). – М., 2006. – 279 с.
2. Аннушкин В. И. История русской риторики. Хрестоматия : учебное пособие / В. И. Аннушкин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта, 2002. – 416 с.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека (Опыт парадоксальной этики) / Николай Бердяев. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
4. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. От древнейших времен по XVI век. Очерки / Н. А. Дмитриева. – 4-е изд., стереотип. – М. : Искусство, 1986. – 319 с.
5. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Эвальд Ильенков. – М. : Политиздат, 1968. – 319 с.
6. Каган М. С. Лекции по марксистско-ленинской эстетике / М. С. Каган – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1971. – 766 с.
7. Кант И. Критика чистого разума : в 6 т. / Иммануил Кант ; [пер. с нем. Н. Лосского]. – М. : Мысль, 1964. – Т. 3. – М. : Мысль, 1964. – Т. 6. – 799 с.
8. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 272 с.
9. Психология: словарь / [ред. А. В. Петров, М. Г. Ярошевский]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 584 с.
10. Психотерапевтическая энциклопедия / [ред. Б. Д. Карвасарский]. – 2-е изд., доп. и перераб. – С.-Пб. : Питер, 2000. – 1024 с.